
Advies Monument

slavernij- en koloniaal verleden Groningen

Peggy Wijntuin (adviseur)
Juli 2023

Samenvatting	3
Aanleiding	4
Verantwoording	5
Aandachtspunten	6
Conclusie	9
Samenvatting advies	10
Advies	11
Dankwoord	12

Het voorstel is te komen tot één stedelijk monument dat de WIC- en VOC-geschiedenis van Groningen symboliseert. Het doel is de kennis te vergroten over de ontstaansgeschiedenis van Groningen en haar impact op mensen wereldwijd en ook bewustwording te creëren over de huidige verhoudingen in deze samenleving; verhoudingen waarbij vooral nazaten van Afrikaanse tot slaafgemaakten ervaringen schetsen met ongelijkheid, racistische bejegeningen en (machts)structuren van uitsluiting in de stad. Verschillende adviezen in dit document dragen bij aan vergroting van die kennis en bewustwording, zoals het advies om een adviescommissie in te stellen die met in achtneming van 'het zwarte verhaal' gaat werken aan de realisatie van één monument over het Groningse slavernij- en koloniaalverleden.

Het slavernij- en koloniaalverleden van Nederland is een actueel thema. Steeds meer steden waaronder Groningen hebben aandacht voor deze geschiedenis.

In opdracht van het college van burgemeester en wethouders bracht Kunstpunt Groningen in de zomer van 2022 het *Advies onderzoek monument slavernij* uit, waaraan een diverse groep Groningers had bijgedragen. De basis van die gemeentelijke opdracht was 'te onderzoeken hoe met beeldende kunst de gedeelde geschiedenis van ons slavernijverleden zichtbaar gemaakt kan worden in de openbare ruimte. Het onderzoek richt zich specifiek op een nog op te richten monument ter herdenking van het trans-Atlantische en Aziatische slavernijverleden van Groningen, op een betekenisvolle plek in de openbare ruimte.' Na dat vooronderzoek bevestigde Kunstpunt dit uitgangspunt in het advies. Vervolgens werd na het positieve besluit van het college van burgemeester en wethouders duidelijk dat niet alle deelnemers zich in dat advies herkenden. Er bleek pas toen sprake van verschillende perspectieven op het verloop van het proces en de uitkomst.

In opdracht van B&W ben ik -met een open blik- het gesprek met Groningers aangegaan met het doel de oorzaken van het verbrokkelde draagvlak te achterhalen, een verbreding van de stemmen in het gesprek aan te brengen, het oordeel over één gezamenlijk monument te wegen en vervolgens daarover een advies uit te brengen (om de schijn van sturing/invloed tegen te gaan is er bewust voor gekozen om de gemeente niet in deze gesprekscyclus te betrekken). De overige adviezen uit het Kunstpuntrapport zijn buiten beschouwing gelaten, omdat mij niet is gebleken dat die ter discussie staan.

De uitvoering van deze opdracht vond z'n start in de eerste helft van april dit jaar. Uitgangspunten daarbij waren onder meer het advies van Kunstpunt Groningen en de notulen van 1 februari jl.

Doelgroepen in dit heropende traject waren deelnemers die (op enigerlei wijze) bij het advies betrokken waren en nieuwe gesprekspartners. In die laatste groep is vooral ook de groep jongeren uitgebreid met als reden dat hun participatie in het vorige traject zowel kwantitatief als kwalitatief als onvoldoende werd gekwalificeerd. Het profiel van de gesprekspartners: mensen van diverse genders, oud, jong (jongste 15, oudste 69), wit, zwart, bruin en professionals en vrijwilligers uit verschillende sectoren. 40 personen hebben aan de gesprekken deelgenomen, waarbij ook naar een balans is gezocht tussen de betrokken gemeenschappen. Met sommige participanten vonden meerdere gesprekken plaats. De gesprekken hadden over het algemeen een individueel karakter en vonden plaats op een door de gesprekspartners aangewezen locatie (in een enkel geval online). Het grote voordeel van (deze) een-op-eengesprekken is dat dit ruimte geeft aan de genodigde om zijn/haar/hen verhaal te doen; het versterkt het gevoel van het gehoord en gezien worden. Een paar keer zijn gesprekken uit praktische overwegingen dan wel op verzoek van de geïnterviewden met meerdere personen tegelijk gevoerd.

“Het behoeft inmiddels geen betoog meer dat Nederlandse overheden in alle lagen betrokken zijn geweest, aandeel hebben gehad in en geprofiteerd hebben van slavenhandel en slavernij; valt te lezen in het recentelijk verschenen onderzoek *Staat & Slavernij, Het Nederlandse koloniale slavernijverleden en zijn doorwerkingen*. In Groningen verschijnt later dit jaar het onderzoek naar haar VOC-verleden (het WIC-onderzoek is recentelijk gepresenteerd).

De gesprekspartners ervaren Groningen in al haar facetten over het algemeen als ‘een gesegregeerde en witte stad’. Vooral nazaten van Afrikaanse tot slaafgemaakten vertellen over (vele) ervaringen met ongelijkheid, racistische bejegeningen en (machts)structuren van uitsluiting in de stad. Het is zoals emeritus-hoogleraar Gert Oostindie in zijn meest recente boek schrijft¹: “De nazaten van de Afrikaanse slaven behoren disproportioneel tot de onderste lagen van hun samenlevingen. Er is nog steeds sprake van racisme jegens die nazaten en volgens sommigen ook door hen geïnternaliseerd. Die erfenissen en de hedendaagse emoties die daarbij horen vormen vandaag de dag de meest relevante uniciteit.” Ook onderzoek van de Staatscommissie tegen Discriminatie en Racisme toont aan dat vooral die groep onevenredig hard wordt getroffen op onder meer de woningmarkt, arbeidsmarkt, gezondheidszorg en onderwijs.

Ook zwarte participanten van het Kunstpuntraject zeggen het gevoel te hebben gehad bij de totstandkoming van het advies niet gezien en gehoord te worden (‘gebrek aan erkenning’); de issues die voor hen belangrijk zijn, vinden zij niet of onvoldoende terug in dat advies. Reden waarom zij er uiteindelijk afstand van namen. Tegelijkertijd wordt hun inhoudelijke bijdrage door andere deelnemers juist betiteld als ‘gering en zonder impact’. Debet aan dit laatste zou zijn een onderlinge strijd over het eigenaarschap van het initiatief voor het monument en de als dominant ervaren deelnemende nazaten van voormalig Nederland-Indië.

De participatie van die laatste stemmen bleken voor de Afrikaanse nazaten een onaangename verrassing; hun burgerinitiatief voor een trans-Atlantisch monument resulteert volgens hen daardoor in een advies voor een koloniaal Groninger Slavernijmonument. Dat zou in tegenspraak zijn met hetgeen met de vorige vakwethouder is afgesproken. Ook betwisten de Afrikaanse nazaten elkaar over de vraag wie van hen de eigenlijke initiatiefnemer van het voorgestelde trans-Atlantisch monument is. Daarnaast ging een van hen er vanwege afspraken ‘met het stadhuis’ juist weer vanuit dat de opdracht voor een (advies over het) monument bij zijn stichting zou worden belegd. Resultaat van dit alles is een tanend vertrouwen in elkaar en jegens de opdrachtgever, i.c. gemeente Groningen en Kunstpunt (Kunstpunt benadrukt zorgvuldigheid in het proces te hebben nagestreefd).

¹ Oostindie, G., *Rekenschap, het koloniaal verleden, excuses en herstel*, Boom Amsterdam, 2023

Kritiek was er ook op het procesverloop:

- Als dominant ervaren stemmen (i.c. enkele ouderen) in de vergaderingen leiden tot een terugtrekking van jongeren;
- Verstoorde relaties hadden een dempend effect op het proces.
- De opdracht was bij aanvang (inspiratiebijeenkomst/Klankbordgroep) niet voor iedereen duidelijk;
- Het definitieve advies is opgesteld en zonder een gezamenlijke bespreking met de Kerngroep naar de gemeente verstuurd.

De groeiende onvrede over dit alles heeft uiteindelijk geleid tot de inspraak van andere Groningers die zwarte zichtbaarheid in de publieke ruimte nastreven, de (daarmee samenhangende) behoefte aan herstel van het zwart zelfbeeld en het eren van zwarte helden. Het gevoel van onderwaardering is groot. Dat narratief heeft tot grote schrik van de overige aanwezigen tijdens de Kunstpuntvergadering van februari jl. een nieuwe wending aan dat advies gegeven, namelijk de nadrukkelijke wens om te komen tot de oprichting van een trans-Atlantisch monument. Bezwaren tegen één stedelijk monument betreffen enerzijds de angst dat de trans-Atlantische historie een ondergeschikte positie krijgt in het geheel en anderzijds de veronderstelling dat de (spirituele) daad van herdenken bij het monument bemoeilijkt wordt als daar ook andere herdenkingen plaatsvinden.

Kunstpunt zegt voorafgaand aan de startbijeenkomst met de Klankbordgroep en Kerngroep een schriftelijke briefing met de deelnemers te hebben gedeeld over de aanleiding, het uitgangspunt, opdrachtformulering, het plan van aanpak, rollen en verwachtingen en planning van het vooronderzoek en dit nogmaals in de startbijeenkomst te hebben besproken met de groep. Ook is gedeeld dat Kunstpunt eindverantwoordelijk was voor het advies. De kern van het advies is tijdens de laatste bijeenkomst met de Kerngroep besproken. Tijdens alle bijeenkomsten met de Klankbordgroep en Kerngroep zijn uitgebreide notulen gemaakt. Deze notulen zijn volgens Kunstpunt na elke bijeenkomst gedeeld met de deelnemers.

Uit mijn gesprekken blijkt eveneens dat jongeren weliswaar de pijn van het verleden bevestigen, maar vooral focussen op waarden als verbinding, samenwerking en toekomstgerichtheid, terwijl met name (zwarte) oudere deelnemers juist die pijn en tradities benadrukken. Ook zien we het overgrote deel van de geïnterviewden kiezen voor één monument dat de geschiedenis van Groningen verbeeldt, waarin oog is voor 'het zwarte verhaal'. Ook mensen die zichzelf als 'wit' definiëren vragen aandacht voor dat zwarte narratief. Daarbij erkennen de nazaten van voormalig Nederlands-Indië de ondergeschikte positie van de zwarte mens in de Groninger samenleving, met dien verstande dat ook zij zeggen zich 'zwart' te voelen gezien hun alledaagse ervaringen met racisme, vanwege hun donkere huidskleur. Wat hen betreft ligt de prioriteit nu bij het herstel van de verstoorde relatie met hun 'broeders'. "Dat is het allerbelangrijkste. Ik wil weer kunnen slapen op 1 kussen, eten uit 1 bord", aldus een nazaat van voormalig Nederlands-Indië. "Laten we sámen leren, zwart én wit en afstappen van verdeel- en heerssystemen."

In deze opdracht is gekeken naar de oorzaken van het verbrokkelde draagvlak voor het Kunstpuntadvies, is een verbreding van de stemmen in het gesprek aangebracht en het oordeel over één gezamenlijk monument gewogen. Dat alles leidt tot 8 adviezen (zie hierna hoofdstuk Samenvatting adviezen en hoofdstuk Advies).

De gesprekken hebben laten zien dat met name zwarte inwoners van Groningen aangeven in hun dagelijkse bestaan strijd te moeten voeren voor gelijkwaardigheid, waardering en erkenning: van de schoolbanken tot de werkvloer en dat die doorleefde ervaringen er mede toe (kunnen) leiden dat betrokkenen hun focus uitsluitend richten op het eigen doel en daardoor de lotsverbondenheid met 'de ander' niet meer zien. En het is juist deze groep die met betrekking tot het monument verwachtingen had jegens de overheid vanwege vermeende afspraken met 'het stadhuis'; blij als ze waren met de gewenste zichtbaarheid van hun narratief. Doordat die verwachtingen niet zijn waargemaakt, is er teleurstelling en verlies van vertrouwen in de overheid.

Niet nagekomen verwachtingen hebben in het eerdere proces van adviesvorming mede geleid tot verstoorde onderlinge verhoudingen tussen de zwarte participanten enerzijds en hun 'broeders' van voormalig Nederlands-Indië anderzijds. Daarnaast heeft de wijze van indiening van dat advies volgens betrokkenen meer schade aangericht.

Opvallend is dat het overgrote deel van de geïnterviewden nadrukkelijk kiest voor één stedelijk monument over het WIC- en VOC-verleden van de stad. Een monument dat niet alleen kennis brengt, maar ook bewustwording over de doorwerking daarvan in de huidige samenleving.

- Het advies is na afronding van het VOC- en WIC-onderzoek niet alleen het gesprek met de gemeenteraad, maar ook met de samenleving aan te gaan over de vraag wat een passend vervolg is op het onderzoek;
- Het advies is één monument over het Groningse slavernij- en koloniaal verleden te realiseren;
- Het advies is een adviescommissie in te stellen die met in achtneming van 'het zwarte verhaal' gaat werken aan de realisatie van één monument over het Groningse slavernij- en koloniaalverleden;
- Het advies is in de opdrachtverstrekking aan de adviescommissie de noodzaak van tussentijdse bijeenkomsten voor (geïnteresseerde) Groningers op te nemen;
- Het advies is de termijn 2024 los te laten en de schets van het tijdpad in de opdrachtverstrekking aan de adviescommissie op te nemen;
- Het advies is een antwoord te formuleren op de vraag wat er nodig is om 'de gesegregeerde en witte stad' ook een thuis te laten zijn voor haar niet-westerse inwoners;
- Het advies is de communicatie vanuit het stadhuis te allen tijde glashelder te formuleren en afspraken met burgers op schrift te zetten;
- Het advies is te werken aan het herstel van het vertrouwen tussen alle betrokken partijen.

Het advies is na afronding van de VOC- en WIC-onderzoeken niet alleen het gesprek aan te gaan met de gemeenteraad, maar deze als instrument in te zetten voor gesprekken met de samenleving over de vraag wat een passend vervolg is op het onderzoek. Doel hiervan is kennis en bewustwording te brengen over (de doorwerking van) het slavernij- en koloniaal verleden van de stad en aldus actief verschillende gemeenschappen en instituten samen aan tafel te brengen en aldus te komen tot één gedeelde stad.

Het advies is één monument over het Groningse slavernij- en koloniaalverleden te realiseren. De gesprekken tonen in overgrote meerderheid een voorkeur voor één monument dat de Groningse historie verbeeldt, met extra aandacht voor het 'zwarte verhaal'. Over de veronderstelde onverenigbaarheid van verschillende herdenkingen bij één monument zegt de nationaal bekende wintipriesteres Marian Markelo bij navraag het volgende: "In de spirituele handelingswereld is het de gewoonte om elk voorwerp voor gebruik geschikt te maken, zo ook bij een monument. Daardoor kan het door elke groep gebruikt worden, omdat elke groep zijn eigen intentie neerzet op dat ene bewuste moment."

Het advies is een adviescommissie in te stellen die mede op basis van inzichten uit de WIC- en VOC-onderzoeken en de bevindingen uit deze voorliggende rapportage/dit advies gaat werken aan de formulering van de missie, het profiel en de keuze van kunstenaar(s), selectie van het ontwerp en locatie van het monument. De commissie adviseert op alle hiervoor genoemde onderdelen én ook over het tijdpad. De commissie, die uit haar midden de voorzitter kiest, bestaat uit max 7 deelnemers, onder wie 2 kunstexperts, exclusief een notulist. Onder de commissieleden is er in het bijzonder plaats voor het perspectief van jongeren en personen die emotionele verwantschap hebben met het slavernij- en koloniaal verleden. Deze commissie, bestaande uit mensen met 'een bereik' en een goede afspiegeling van de gemeente Groningen, opereert in alle onafhankelijkheid. De commissie heeft kennis van de gevoelde 'witheid' van de publieke ruimte en het zwarte narratief zoals in dit document beschreven, zodat zij deze in haar definitieve adviezen kan verwerken. Om tot de juiste overwegingen te komen is er ook de mogelijkheid om externe deskundigen uit te nodigen.

De adviescommissie gaat niet over de vormgeving (uitvoering) van het monument, dat is aan de kunstenaar die op basis van de opdracht (missie) werkt. Kunstpunt Groningen krijgt geen rol aan tafel, maar wordt gevraagd dit hele proces te faciliteren, m.a.w. de commissie (op haar verzoek) te voorzien van alle benodigde informatie en ondersteuning.

Wat ooit begon als een burgerinitiatief komt hiermee in de vorm van eigenaarschap bij de burger terug.

Het advies is in de opdrachtverstrekking aan de adviescommissie de noodzaak op te nemen van tussentijdse bijeenkomsten over het verloop voor en het ophalen van input bij (geïnteresseerde) Groningers. Het doel hiervan is het vergroten van de betrokkenheid en het draagvlak voor het monument. Dit moet mede leiden tot een levend monument dat zijn plek krijgt in het collectieve geheugen van de stad. De tussentijdse bijeenkomsten dienen er ook voor om kennis en bewustwording te brengen over het slavernij- en koloniaal verleden en doorwerking daarvan in het heden, waar ook 'het zwarte verhaal' onder valt.

Het advies is de eerdergenoemde termijn van 2024 als jaar van onthulling van het monument los te laten en de schets van het tijdpad in de opdrachtverstrekking aan de adviescommissie over te laten. Dit i.h.k.v. een zorgvuldig proces dat ruimte biedt aan draagvlakvergroting onder de Groningers.

Het advies is vanuit de gemeente met betrokken gemeenschappen en organisaties die een relatie hebben met de thematiek van burgerschap en samenleven een antwoord te formuleren op de vraag wat er nodig is om 'de gesegregeerde en witte stad' ook een thuis te laten zijn voor haar niet-westerse inwoners. Met dit gesprek kan ook worden gewerkt aan de vergroting van 'de zwarte zichtbaarheid' in de publieke ruimte en worden gezien welke interventies daartoe nodig zijn.

Het advies is communicatie vanuit het stadhuis te allen tijde glashelder te formuleren en afspraken met burgers op schrift te zetten om te voorkomen dat daarover misverstanden ontstaan.

Het advies is te werken aan herstel van het vertrouwen tussen enerzijds de partijen die bij het advies van Kunstpunt betrokken waren en anderzijds de betrokkenen die menen in hun gesprekken met de gemeente te zijn vastgelopen.

Tot slot wil ik iedereen bedanken die in alle openhartigheid met mij heeft willen spreken. Velen hebben zich daarbij kwetsbaar durven opstellen. Dank daarvoor. Zonder jullie had dit advies niet geschreven kunnen worden.